

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

*Мій барвінковий клас.
Тамара Довженко, вчителька
КЗ "Дніпровакам'янська СЗШ І–ІІІ ст."
Верхньодніпровського р-ну
Дніпропетровської обл.*

*Потяг до Країни Знань.
Людмила Шумейко, вчитель
Новоборисівської ЗОШ І–ІІІ ст.
Великомихайлівського р-ну Одеської обл.*

«ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

щомісячний науково-методичний журнал
№ 08 (566) СЕРПЕНЬ 2016

Засновники –
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ,
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видавець –
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видається з липня 1969 року
Київ

Журнал включено до переліку наукових
видань ВАКУ України, в яких можуть
публікуватись основні результати
дисертаційних робіт

Головний редактор

Алла ЛУК'ЯНЕЦЬ, кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник народної освіти України

Редакційна колегія:

Іван БЕХ, Надія БІБІК, Микола ВАШУЛЕНКО,
Галина ДРЕВАЛЬ, Валентина ЗАТОРЖИНСЬКА,
Людмила КОВАЛЬ, Ярослава КОДЛЮК,
Юлія КОЛЕСНИКОВА (*завідувач відділу*),
Тетяна КОХНО, Людмила ЛІЩИНСЬКА,
Людмила ЛОПУШАНСЬКА (*відповідальний секретар*),
Алевтина ЛОТОЦЬКА,
Світлана МАРТИНЕНКО, Віра МЕЛЕШКО,
Олександр МИТНИК, Антоніна МОВЧУН,
Ізоolda НІЗЕЛЬСЬКА, Тамара ПИРОЖЕНКО,
Тамара ПОНИМАНСЬКА, Катерина ПОНОМАРЬОВА,
Катерина ПРИЩЕПА, Тетяна ПУШКАРЬОВА,
Олександра САВЧЕНКО, Світлана СТІЛЕЦЬ,
Володимир ТИМЕНКО,
Ольга ХОРОШКОВСЬКА, Людмила ХОРУЖА,
Михайло ЧЕМБЕРЖІ, Тетяна ЯРЕМЧУК
(*завідувач відділу*).

Дизайн обкладинки

Володимир ЩЕРБАЧЕВИЧ.

Зареєстровано Державним комітетом інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
серія КВ, №6506 від 09.09.2002 року.
Підписано до друку 25.07.2016. Формат 84х108/16.
Папір газетний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 6,72.
Умовн. фарбовідб. 6,72. Обл.-вид. арк. 9,75.
Зам. 0104608.

Адреса редакції: 04213, Київ,
вул. Прирічна, 25-А, к. 12,
тел./факс (044) 501-03-87
www.pochatkova-shkola.net
e-mail: pochatkova@bigmir.net

Видруковано у видавництві «Преса України».
03148, Київ, вул. Героїв Космосу, 6
Свідоцтво № 35481684
http://www.pressa.kiev.ua/
Якість друку повністю відповідає наданому видавцем
видавничому оригіналу.

© «Початкова школа», 2016

ЗМІСТ

У Міністерстві освіти і науки України

Про структуру 2016/2017 навчального року для учнів
початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів 1

Сільська школа

Мелешко В. Початкова школа сільської місцевості:
реалії сьогодення 2

Психолого-педагогічний практикум

Ілляшенко Т. Гіперактивний розлад 6

Методика навчання

Савченко О. Розвиток творчої діяльності учнів
на уроках літературного читання 10

Дубовик С. Організація навчальної мовленнєво-творчої
діяльності молодших школярів на уроках української мови 15

Вашуленко М. Букви вміють спілкуватись 21

Лісович О. Йдемо Франковими стежками 23

Іщенко І. Іван Франко «Лисичка та Журавель» 26

Кацубо Я. «Що я знаю про Батьківщину?» 28

Мудрик С. Краєзнавча вікторина «Що? Де? Коли?» 30

Баран Г. Розмноження квіткових та кімнатних рослин
різними способами 33

Заєць В. Соняшник у золотім брилі 36

Сердюк О. Методи та прийоми формування музичного
сприймання у молодших школярів 38

Для шкіл національних меншин

Хорошковська О. Планування уроків українського читання
у 4 класі шкіл з угорською мовою навчання 43

Молодому вчителю

Лісовець О. Школа – наш другий дім 44

Лахманюк Т. Моя рідна школа 46

Геврик Г. Перший урок в 2016/17 навчальному році
до 25-річчя незалежності України, 2 клас 48

Авторська програма

Осколок Л., Шуставецька Г. Позашкільний клуб
«Маленький інтелектуал» 51

Школа і родина

Луковка Л. Фізичне покарання неприпустиме 55

Нам пишуть

Скробова О. Чарівна краса вишиванки 57

Конкурс «45 чарівних слів» 58

Розкажи про свій клас 63

Передрук будь-якого матеріалу українською або іншими мовами
без письмової згоди редакції заборонено.

Світлана ДУБОВИК,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Київський університет імені Бориса Грінченка)

Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови *

Педагогічні умови організації мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови

ПЕРЕДБАЧЕННЯ

Передбачення — методичний прийом роботи, спрямований на формування в учнів умінь робити передбачення. Радимо робити передбачення за: загадками, прислів'ями, малюнками, за ключовими словами, за назвою тексту [7].

Наприклад, передбачення за загадками (вправа 30 (с. 20) у підручнику "Рідна мова", 4 клас (частина друга).

Загадка. 1. Як я літаю, то спокою не маю: ви за мною бігаєте (передбачення учнів). А як моє чадо до вас лізти радо, ви його об землю кидаєте (передба-

чення учнів). Отак бува в літі (передбачення учнів). Де ж та правда в світі? (Слово-відгадка). 2. Що то воно: у воді водиться (передбачення учнів), з хвостом родиться (передбачення учнів), а як виростає, хвіст відпадає? (Слово-відгадка).

ПОРУШЕНА ПОСЛІДОВНІСТЬ

Порушена послідовність — методичний прийом роботи, спрямований на формування в учнів умінь встановлювати порушену послідовність у тексті або його фрагменті.

Цей методичний прийом роботи ефективний для застосування на етапах закріплення одержаних знань, перевірки домашнього завдання.

* Закінчення. Початок див.: Початкова школа, № 7 за 2016 рік.

Учитель виписує важливі, на його думку, частини лінгвістичного тексту на окремих аркушах паперу. Зазначимо, що кількість аркушів залежить від обсягу тексту, засвоєння якого перевіряє вчитель. Учні одержують завдання відтворити з пропонованих частин текст і пояснити правильність власних міркувань.

На уроці української мови учитель може застосувати цей методичний прийом, використовуючи набір речень, які необхідно розташувати у певній послідовності.

Учні пропонуються кілька речень із тексту, записаних у порушеній послідовності. Учні об'єднуються у групи. Кожна група учнів пропонує свій варіант виконання завдання. Результат роботи групи презентується й обговорюється у класі всіма учнями. Після презентації й обговорення результатів роботи вчитель зачитує правильний варіант послідовності речень у фрагменті тексту [7].

Наприклад, вправа 29 (с. 20) у підручнику "Рідна мова", 4 клас (друга частина).

Завдання: 1. Прочитайте речення і визначте, у якій послідовності вони мають бути розташовані в тексті, обговоріть у групах і запишіть у таблицю. 2. Допишіть розповідь про сім'ю займенників, використавши додаткову літературу.

Примітка: домашнє завдання на цей урок — виконати вправу 29 на с. 20, опрацювати додаткову літературу про займенник (наприклад, розповідь про цю частину мови у книзі І.Р.Вихованця "У світі граматики").

СЕНКАН

Сенкан — методичний прийом роботи, який передбачає використання вільного вірша з п'яти рядків, що узагальнює інформацію, яку отримали учні під час вивчення нового матеріалу.

Цей прийом застосовується з метою спонукання школяра до розмірковування над темою. Сенкан радимо використовувати на етапі актуалізації знань, усвідомлення змісту, закріплення знань, повторення навчального матеріалу. Застосування сенкану сприяє розвитку в учнів умінь узагальнювати, систематизувати інформацію, висловлюватися змістовно, точно, стисло.

Сенкан складається за правилами. Це п'ятирядковий неримований вірш із 11–12 слів.

1-й рядок — тема, предмет (іменник, який є темою сенкану);

2-й рядок — ознака предмета (два прикметники, які є назвами ознак предмета і пов'язані з темою);

3-й рядок — дія предмета (три дієслова, які є назвами дій предмета і пов'язані з темою);

4-й рядок — фраза з кількох слів, яка виражає ставлення до теми, висловлюється розуміння теми;

5-й рядок — іменник-синонім, який є висновком теми.

Учнім необхідно запропонувати пам'ятку щодо складання сенкану. **Зразок пам'ятки:**

Тема (іменник).

Опис (два прикметники).

Дія (три дієслова).

Ставлення (синонімічна фраза).

Перефразування змісту (іменник-висновок) [7].

Наприклад, орієнтовні зразки сенканів:

Учитель.	Прикметник.
Освічений, досвідчений.	Влучний, доцільний.
Навчає, розвиває, виховує.	Збагачує, уточнює, увиразнює.
Майстер своєї справи.	Помічник іменника.
Наставник.	Частина мови.

СИСТЕМА "ПОМІЧ"

Система "поміч" — методичний прийом роботи, який передбачає читання тексту із застосуванням системи знаків із конкретним логічним наповненням.

Під час використання цього методичного прийому роботи учні вчаться вдумливо читати текст, виділяти ключові слова, класифікувати отриману інформацію, формулювати своїми словами думки автора.

Читаючи параграф підручника або запропонований учителем лінгвістичний текст, учні використовують позначки на полях. На кожен абзац тексту ставиться одна—дві позначки.

Орієнтовні позначки:

"V" — це я знаю;

"плюс" — це нова інформація;

"мінус" — ця інформація суперечить тому, що я знаю;

"?" — ця інформація дивує мене.

Таким чином, під час читання кожен учень виділяє інформацію, яку він знав до початку вивчення теми; інформацію, яку отримав на уроці, яка для нього є новою, ще незрозумілою і яка знаходиться у площині його інтересів; інформацію, що суперечить його знанням; інформацію, яка викликає в нього здивування.

Після прочитання тексту учні заповнюють таблицю, коротко записавши до неї виділені на першому етапі положення. Молодші школярі під керівництвом учителя обговорюють результати роботи. Під час обговорення вони вчаться правильно висловлювати думки, формулювати висновки. Зазначимо, щоб правильно організувати навчально-творчу діяльність учнів на уроці української мови під час застосування цього методичного прийому роботи, доцільно написати позначки на дошці, пояснити, що вони означають [7].

Наприклад, цей методичний прийом можна використати під час вивчення теми "Змінювання дієслів за часами і числами" у 4 класі (підручник "Рідна мова", частина друга).

СІТКА ЕЛЬВЕРМАНА

Сітка Ельвермана — методичний прийом роботи, який спрямований на організацію дискусії в класі і формування в учнів чіткої позиції щодо обговорюваних проблем на рівні дібраних ними аргументів.

Цей методичний прийом роботи доцільно використовувати як на початку вивчення теми, так і на завершальному етапі уроку під час підбиття підсумків із метою порівняти та проаналізувати, як змінилася загальна думка класу. Застосування даного прийому роботи створює умови для залучення всіх дітей до активної роботи на уроці, коли кожний учень намагається віднайти аргументи за і проти, а це сприяє глибшому розумінню сутності проблеми, вихованню в учнів культури мовлення, культури спілкування.

На уроці української мови вчитель формулює проблему, над якою працюватимуть учні класу під час засвоєння нового матеріалу. Для організації навчально-творчої діяльності учнів рекомендується застосування таблиці (заголовки у таблиці: ТАК — НІ). У двох колонках "Так" і "Ні" учні фіксують аргументи, що схвально або заперечно відповідають змісту проблеми. Кожний учень робить свій висновок щодо поставленої вчителем проблеми.

Учитель роздає учням папірці з клейовою основою, на яких записані їхні імена та прізвища. По черзі вони виходять до дошки і наклеюють папірці відповідно до власних переконань. Далі доцільно розподілити клас на групи і провести дискусію із вищезгаданого питання. Зазначимо, що під час такої організації роботи на уроці української мови учні можуть вільно висловлювати та відстоювати свої думки, спираючись на певні факти; можуть у ході дискусії змінити думку й перейти в іншу групу [7].

Наприклад, цей методичний прийом рекомендуємо використати під час вивчення теми "Неозначена форма дієслова" у 4 класі (підручник "Рідна мова", частина друга). Орієнтовне запитання: Як називається кінцева частина дієслів у неозначеній формі (-ти, -ть)? Поясни правильність думки.

Орієнтовна відповідь: кінцеву частину дієслів у неозначеній формі -ти, -ть називають суфіксом; ця частина дієслова закінчує слово, але не є закінченням, тому що дієслова у неозначеній формі не змінюються, а отже — не мають закінчень.

ЧИТАЄМО ТА ЗАПИТУЄМО

Читаємо і запитуємо — методичний прийом роботи, спрямований на вироблення в учнів умінь формулювати запитання та знаходити на них відповіді у тексті.

Формування вміння ставити запитання — один із важливих напрямів у роботі з розвитку творчомовленнєвих здібностей у молодших школярів.

— Що я думаю про це?

— Яка нова інформація відповідає тому, що я вже знаю?

— Що я можу робити по-іншому після ознайомлення з новою інформацією?

— Як ця інформація впливає на мої погляди?

Відомий американський психолог і педагог Бенджамін Блум розробив шість типів запитань, які відповідають рівням пізнавальної діяльності дітей.

Детально розглянемо систему запитань Блума із метою застосування її на уроках української мови для організації навчально-творчої мовленнєвої діяльності учнів.

Прості (буквальні) запитання

Це такі запитання, відповідаючи на які, потрібно механічно відтворити інформацію. Учнєві достатньо володіти знанням обмеженого фрагменту певної сфери знань, щоб успішно відповісти на них. Їх часто використовують під час застосування традиційних форм контролю. Відповідь на таке запитання легко знайти у тексті. Вона полягає у відтворенні того, що було повідомлено.

Уточнювальні запитання

Це такі запитання, які ставлять тоді, коли хочуть отримати інформацію, яка відсутня у повідомленні. Вони починаються зі слів "Якщо я правильно зрозумів, то ...", "Я можу помилитися, але...", які надають людині можливість для зворотного зв'язку щодо сказаного.

Інтерпретаційні (пояснювальні) запитання

Це такі запитання, які розраховані на пошук нових зв'язків між ідеями, фактами, визначеннями та цінностями. Це запитання на витлумачення поняття. Вони починаються зі слова "Чому?". Наприклад, "Чому, на вашу думку, ...?", "У чому, по-вашому, причина того, що ...?". Такі запитання спонукають учнів до міркувань.

Творчі запитання

Це запитання, які містять елемент умовності, прогнозу. У таких запитаннях є частка б. Наприклад, "Що сталося б, якби...?", "Що могли б, на ваш погляд, зробити ...?". Ці запитання заохочують учнів до створення нових сценаріїв.

Оцінювальні запитання

Це запитання, які спрямовані на інтеграцію нової інформації з особистою системою переконань і вироблення відповідних суджень. Вони вимагають від учня вироблення судження на зразок: добре чи погано, правильно чи неправильно. Така робота передбачає складні процеси розуміння та інтеграції, які надають процесу навчання особистісного характеру, а учнєві — можливість висловити власні думки та принципи.

Практичні запитання

Це запитання, які спрямовані на встановлення взаємозв'язку між теорією і практикою. А як можна

використати одержані знання у мовленнєвій діяльності? Використання цих запитань на застосування існуючих знань дає можливість учням вирішувати або далі досліджувати комунікативні задачі, які трапляються під час навчання [7].

ЩОДЕННИК ПОДВІЙНИХ НОТАТОК

Щоденник подвійних нотаток — методичний прийом роботи, який має на меті допомогти учням встановити зв'язки між виучуваним матеріалом із власним досвідом.

Застосування цього методичного прийому роботи дає учневі змогу розмірковувати над текстом, ставити собі запитання під час читання, викладати власні думки на папері, пов'язувати даний матеріал зі своїм життєвим досвідом, брати участь у дискусіях.

Для того щоб зробити щоденник подвійних нотаток, треба провести вертикальну лінію посередині чистого аркуша паперу. Ліворуч слід записати уривок із тексту, який уразив найбільше, можливо, нагадав щось із власного досвіду, здивував. Праворуч від лінії необхідно прокоментувати цей абзац за орієнтовними запитаннями: Що саме в цій цитаті примусило її записати? На які думки вона наштотувала? Які запитання вона викликала?

Зазначимо, що після читання тексту учням потрібно зробити загальні коментарі. Бажаючи ділитися своїми коментарями в порядку їх виникнення за текстом, починаючи з тих, що стосуються початку тексту.

Потім учителів необхідно поставити кілька загальних запитань. Перевага загальних запитань у тому, що вони спрямовують учнів на цілісне сприймання тексту.

Радимо використовувати наступні запитання:

- Про що ви думали під час читання?
- Яке найважливіше повідомлення в цьому тексті?
- Які запитання цей текст залишив без відповіді?
- Якщо це написали б ви, що ви змінили б?

Застосування цього методичного прийому роботи створює умови для навчання школярів ставити запитання й відповідати на них, аналізувати текст, що сприяє усвідомленню його змісту, запам'ятовуванню найважливішої інформації [7].

МОВЛЕННЄВО-ТВОРЧІ ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Вивчення української мови в початковій школі — це насамперед опанування мистецтва слова, а красне слово як золотий ключ виконує найважливішу роль у становленні і розвитку творчої особистості молодшого школяра, у формуванні його світогляду, збагатити й розширити який можна різними виражальними засобами рідної мови. Тому на уроках української мови в початкових класах лінгвістичні

відомості мають розглядатися не як самостійний предмет вивчення, а як засіб розвитку мислення та творчих здібностей учнів.

Кожен урок української мови повинен бути уроком радості, пізнання, відкриття. Навчання рідної мови має бути осяяне фантазією, грою, красою природи, самобутньою словесною творчістю дитини.

Систему мовленнєво-творчих вправ і завдань на уроках української мови рекомендуємо будувати так, щоб учні мали змогу разом із учителем відкривати таємниці лінгвістики. Робота над написанням текстів, лінгвістичні ігри та тестові завдання, проблемні завдання і запитання сприяють розвитку творчих здібностей учнів, викликають у них інтерес до вивчення мовних явищ, розвивають дар слова і чуття мови, дають змогу оцінити мелодійність і милозвучність української мови, зрозуміти і відчувати її красу і цінність.

Значні можливості для розвитку творчих здібностей учнів на уроках рідної мови мають письмові роботи різного характеру. Саме вони сприяють розвитку однієї з важливих властивостей творчої особистості — здатності самостійно, незалежно висловлювати власні думки. Наприклад, учні з інтересом виконують творчі роботи з використанням прислів'їв, приказок, афоризмів.

Відомо, що мета уроку досягається лише тоді, коли запропоновані для виконання завдання зацікавлюють учнів, відповідають їхньому особистому досвіду та інтересам. Отже, на початку кожного уроку української мови рекомендуємо вчителів проводити мовні (орфоепічні, фонетичні, лексичні, граматичні, орфографічні) й мовленнєві розминки, які створюють відповідний настрій для сприйняття навчального матеріалу, спонукають учнів до активної творчої діяльності.

Невимушена розповідь про побачене, що замилювало око, про почуте, що вразило і пробудило думку, повинна бути обов'язковим елементом кожного уроку рідної мови.

Детально розглянемо мовно-мовленнєві вправи і завдання, які доцільно застосовувати на уроках української мови з метою організації навчально-творчої діяльності молодших школярів.

Мовленнєво-творчі вправи і завдання, рекомендовані для застосування на уроках української мови

1. Вправи, спрямовані на розвиток фантазії та уяви.

Ці вправи мають на меті організовувати на уроці української мови подорож у захоплюючий світ фантазії та уяви. Учні з великим задоволенням створюють фантастичні історії, лінгвістичні казки, головними героями яких є реальні та вигадані персонажі.

Використання вправ "Уяви себе...", "Уяви собі...", "Що було б, якби..." сприяє розвитку уяви і фантазії

учнів, створює умови для організації на уроці української мови навчально-творчої мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Уяви себе...

З метою розвитку уяви, фантазії, словесної творчості у молодших школярів на уроках української мови використовують завдання, які передбачають вільне поєднання реальних і уявних образів, введення реального об'єкта в уявну ситуацію (наприклад, під час складання лінгвістичних казок). Наприклад, учням пропонується завдання скласти мовну казку "Уяви себе..." (наприклад, буквою Я). Учні вигадують цікаву історію про своє дивне перетворення, міркуючи над запитаннями:

1. Яка незвичайна пригода відбулася з тобою?
2. Яке у тебе було б найулюбленіше заняття?
3. Через який час ти хотів би знову стати людиною? Чому?

Уяви собі...

Учитель пропонує учням виконати завдання на зразок: уяви собі, що ти опинився... (наприклад, у дивовижній мовознавчій країні під назвою Синонімія); склади і запиши текст-розповідь про: подорож до цієї незвичайної країни, друзів, які були разом із тобою, пригоди, які трапилися з вами.

Що було б, якби...

На уроці української мови вчитель пропонує учням скласти фантастичну розповідь про те, що було б, якби... (наприклад, зникли з мови голосні звуки; не стало в мові розділових знаків). Учні фантазують, складаючи цікаві казкові розповіді про пригоди головних героїв.

2. Вправи, спрямовані на формування самостійності думки.

Ці вправи мають на меті спонукати учнів до висловлювання власних думок, стимулювати формування в них творчого ставлення до будь-яких висновків, правил.

Деякі з вправ (наприклад, аналіз поняття, оцінка висновків, переформулювання думки, інтерпретація поняття, помилка однокласника) спрямовані на самостійне усвідомлення сутності того чи іншого мовного поняття, допомагають учням замислитись над запитанням: "Чому саме так?", перевірити правильність власних міркувань, порівняти і зіставити їх із думками однокласників, знайти помилкові відповіді і виправити їх.

Аналіз поняття

Учням пропонується приклад помилкового висновку про сутність мовного поняття. Завдання — встановити, чи правильний цей висновок і довести правильність своєї думки.

Оцінка висновків

Учитель пропонує учням висновки з тих чи інших мовних правил. Учні мають оцінити, які з них правильні, а які — ні, і пояснити власну думку.

Переформулювання думки

Учитель формулює для учнів висновок про сутність того чи іншого мовного поняття. Завдання, яке необхідно виконати учням, — переформулювати запропонований висновок і висловитися своїми словами.

Інтерпретація поняття

Учитель звертає увагу учнів на певний мовний факт (наприклад, суржик). Учням пропонується замислитися над запитаннями:

1. Що це таке?
2. Як оцінити цей факт?
3. Чому це відбувається?
4. Які наслідки цього?
5. Чи можна це попередити?
6. Як вплинути?

Помилка однокласника

Учитель спрямовує учнів на аналіз відповідей однокласників. Завдання — знайди помилку в однокласника, виправ її, поясни правильність власних міркувань.

3. Вправи, спрямовані на формування вмінь відстоювати власну думку.

Такі вправи застосовуються з метою спонукати учнів точно і змістовно висловлюватися, переконливо доводити правильність власних міркувань. Під час застосування такого типу вправ на уроках української мови виникають дискусії, відбувається зіткнення протилежних думок. Під час обговорення проблемних запитань учні усвідомлюють сутність мовних понять і явищ.

Використання вправи "Доведи думку" дає змогу вчити молодших школярів висловлювати власну думку точно, стисло і переконливо. Виявити помилкові відповіді, довести їх помилковість спонукає вправа, під час виконання якої вчитель сам припускається помилок (вправи "Переконай учителя", "Як правильно?").

А коли вчитель використовує на уроці української мови проблемні запитання і завдання, то такі вправи спрямовані на розвиток мислення учнів, на формування вмінь висловлювати переконливі аргументи на захист власної позиції.

Доведи думку

Учитель пропонує учням довести правильність думки під час виконання завдань на зразок: поясни, чому; доведи, що; обґрунтуй, для чого. Під час пояснення, доведення, обґрунтування власних міркувань молодші школярі наводять переконливі аргументи, називаючи істотні ознаки того чи іншого мовного поняття.

Переконай учителя

На уроці української мови вчитель виконує завдання з помилками. Перед учнями стоїть завдання —

знайти помилки в учителя, аргументувати свою думку. Важливо, щоб учитель спрямовував учнів і на виявлення помилок, і на доведення своїх міркувань.

Як правильно?

До цієї групи вправ належать завдання, які містять у собі помилкові твердження або суперечності. Учні мають виявити помилковість суджень або суперечність, нелогічність їх і сформулювати правильні твердження і пояснити власну думку. Наприклад: у слові *взуття* дві букви *т* належать до кореня слова (правильна відповідь: у слові *взуття*: -я — закінчення, *взутт-* — основа, -зу- — корінь (споріднені слова: перевзутися, роззуватися), -*тт-* — суфікс).

4. Вправи, спрямовані на формування вмінь оцінювати результати роботи.

Ці вправи сприяють розвитку в учнів таких умінь, як: виявляти позитивне і негативне у власних міркуваннях і висловлюваннях, порівнювати свої думки з міркуваннями інших і реально оцінювати їх. Застосування цих вправ створює умови для самопізнання особистості, сприяє налагодженню партнерських стосунків між учнями під час спілкування й обговорення проблемних питань.

Оціни себе

На уроці української мови учитель пропонує школярам оцінити свою відповідь, якість виконання письмового завдання (правильність, охайність). Учні мають дати оцінку своїй усній відповіді чи письмовій роботі і прокоментувати її.

Рецензування тексту

Після виконання письмової роботи вчитель пропонує учням обмінятися своїми зошитами з однокласниками, перевірити роботу товариша й оцінити її. Учніма надається право самостійно вибирати однокласника, якому можна довірити рецензування тексту.

Під час перевірки письмової роботи рецензент підкреслює помилки, відзначає вдалі місця у тексті, помилки, висловлює свої зауваження. Зазначимо, що рецензування текстів доцільно проводити після кожної творчої роботи в класі чи вдома.

Щоб учням було легше виконати це завдання, учителю доцільно скласти пам'ятку для рецензування тексту. Наприклад:

1. Прочитай уважно текст товариша.
2. Визнач, чи правильно дібраний заголовок до тексту.
3. Визнач, чи відповідає текст обраній темі.
4. Зазнач, що тобі найбільше сподобалось у тексті.
5. Поясни, які думки автора ти поділяєш.
6. Поясни, з якими думками ти не погоджуєшся. Чому?
7. Відредагуй текст, виправляючи помилки.
8. Вислови свої побажання, зауваження, пропозиції.

5. Вправи, які передбачають формування пошукової спрямованості мислення.

Вчитель передбачає вправи, які спрямовані на організацію пошукової діяльності учнів на уроці української мови. Відомо, що учні початкових класів — винахідники. Іноді вони вигадують і пропонують нестандартні й оригінальні рішення під час розв'язання завдань проблемного характеру.

Вправа "Вигадай сюжет" дозволяє вчителю спрямовувати учнів на знаходження як реальних, так і вигаданих шляхів виходу із проблемних ситуацій. Застосування вправ "Здивуй клас", "Зроби відкриття" передбачає формування пошукової спрямованості мислення, дає змогу учням самостійно працювати з додатковою літературою.

Вигадай сюжет

Учитель на дошці записує слова, пов'язані між собою за змістом. Учитель пропонує учням прочитати їх, скласти і записати з ними речення, які утворюють текст. Потім зачитується орієнтовний текст, складений учителем, або текст із підручника. Таким чином, учні мають змогу зіставити і порівняти власні тексти із запропонованими зразками.

Здивуй клас

Учніма дається завдання знайти і розповісти однокласникам про певний мовний факт, явище чи поняття, про які нещодавно дізнався. Учні, користуючись довідковою літературою, знаходять необхідну інформацію, повідомляють її своїм товаришам, разом обговорюють.

Зроби відкриття

На уроці вивчення рідної мови вчитель пропонує учням зробити відкриття під час виконання завдання на зразок: придумайте лінгвістичні казки (наприклад, про "секрети" голосних і приголосних; про "таємниці" частин мови і частин слова); цікаві мовні історії (наприклад, про походження назв мовних термінів).

6. Вправи, спрямовані на формування вміння брати участь у конструктивному діалозі.

Такі вправи навчають учнів аргументовано висловлювати свої думки, співпрацювати в парі, групі для знаходження спільного рішення. Вони спрямовані на розвиток уміння оцінювати себе і відповіді своїх товаришів, знаходити спільні рішення з однокласниками; на підвищення інтересу школярів до вивчення мовного матеріалу (наприклад, завдання "Завдання для однокласника", "Допоможи вирішити").

Робота в парі, групі під час виконання цього типу вправ сприяє не лише формуванню й удосконаленню вмінь змістовно висловлюватися, а й з повагою ставитися до думок інших. Завдання вчителя — створити в класі атмосферу доброзичливості, взаємодопомоги і підтримки, налагодження партнерських стосунків.

Завдання для однокласника

Учитель пропонує учням завдання: скласти і записати на аркуші паперу завдання для товариша відповідно до теми, що опрацьовувалася на уроці української мови. Зазначимо, що під час застосування такого типу завдань доцільно використовувати парну або групову роботу.

Працюючи в парі, учні обмінюються завданнями, виконують їх, здійснюють взаємоперевірку, оцінюють роботу один одного. Після обміну завданнями у групі школярі спочатку письмово виконують їх, а потім – передають авторам. Якщо автор знайшов помилку, він має показати учневі, який її припустився, і обов'язково виправити. На останньому етапі учні оцінюють правильність виконання завдання, коментують виставлені оцінки.

Допоможи вирішити

На уроці української мови на обговорення класу виноситься мовленнєва ситуація. Учні під час аналізу мовленнєвої ситуації вільно висловлюють свої думки, пропонують власні варіанти розв'язання проблемних ситуацій, які виникають під час спілкування.

Запитання для обговорення можуть бути наступними:

1. Яка причина непорозуміння між співрозмовниками?
2. Які якості виявили учасники розмови?
3. Чому вони не змогли порозумітися?
4. Чому вас не задовольняє рішення, до якого дійшли співрозмовники?
5. Як можна було уникнути такої ситуації?

6. Що можна порадити кожному з учасників мовленнєвої ситуації?

На нашу думку, використання рекомендованих мовленнєво-творчих вправ на уроці української мови сприятиме:

- підвищенню інтересу учнів до вивчення рідної мови;
- зростанню активності учнів на уроках;
- формуванню пошукової спрямованості мислення;
- розвитку мовного чуття у молодших школярів;
- формуванню й удосконаленню вмінь висловлювати свої думки точно і змістовно, аргументовано і переконливо;
- розвитку вмінь працювати в парі, групі, налагоджувати партнерські стосунки зі своїми однокласниками.

Література

1. *Вашуленко М. С.* Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2006. – 268 с.
2. *Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів* / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
3. *Митник О. Я.* Технологія побудови уроку як цілісного творчого процесу // Почат. шк. – 2009. – № 10. – С. 53–57.
4. *Панина Т. С., Вавилова Л. Н.* Современные способы активизации обучения / Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова. – М. : Академия, 2006. – 176 с.
5. *Пометун О.* Енциклопедія інтерактивного навчання / О. Пометун. – К., 2007. – 142 с.
6. *Сиротенко Г. О.* Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г. О. Сиротенко. – Х. : Основа, 2003. – 77 с.
7. *Стіл Д., Мередіт К., Темпл Ч.* Методична система "Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів" / Джінні Стіл, Курт Мередіт, Чарльз Темпл. – К., 1998.

Читачі нашого часопису добре знають Миколу Самійловича Вашуленка як постійного члена редколегії, автора багатьох журнальних публікацій, підручників, що витримують десятки видань, досконалих методичних та теоретичних праць. Але цього разу ми здивувалися – Микола Самійлович надіслав поезію...

Отже, надаємо слово авторові.